Serie I. No. 4.

Per Serie (10 nrs) f 3.—
Afz. nrs f 0.40

„PRO en CONTRA"

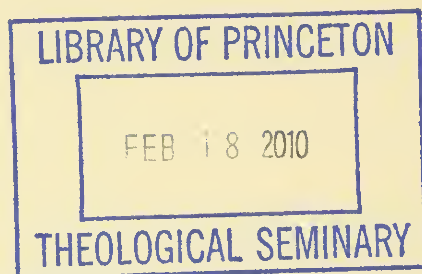
Betreffende Vraagstukken van Algemeen Belang - -

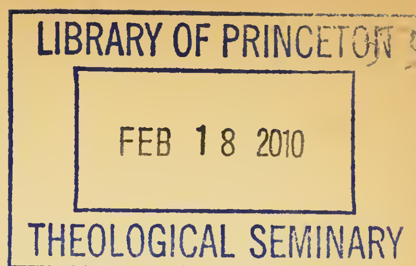
Het Ministerie-Kuyper

Pro: Mr. ANNE ANEMA
Hoogleeraar aan de Vrije Universiteit te Amsterdam.

Contra: Mr. J. LIMBURG
Candidaat voor 't Lidmaatschap der Tweede Kamer.

BAARN
HOLLANDIA-DRUKKERIJ
1905

Het is voorwaar geen lichte taak, die de Redactie der Pro- en Contra-uitgave van haar schrijvers vordert, de belangrijke vraagstukken, die in den boezem van het volksleven door den gang van zaken aan de orde worden gesteld, in één vel druks toe te lichten, en hun oplossing in bepaalde richting te bepleiten. Klemt dit reeds voor meer wetenschappelijke problemen, hoe veel te forscher nog doet zich zulks gelden, waar „actueele" vragen van den dag moeten worden besproken. Een geserreerd betoog met enkele technische termen is nog dragelijk, waar het quaesties geldt, die alleen onder de meer intellectueel ontwikkelden belangstelling wekken. Maar hoe te handelen als zaken, waarvoor ieder zich interesseert, moeten worden besproken in zóó beperkte ruimte? De degelijkheid mag niet lijden, want het is er hier juist om te doen uit den wirwar der dagelijks elkander kruisende dagbladartikelen, meetings-speeches en vaak misleidende vliegwoorden uit te komen en in samenhangend betoog rustig de pleidooien pro en contra te kunnen overwegen. Maar bij die degelijkheid mag de duidelijkheid geen veer laten of aanstonds is heel het opzet der partijen verijdeld. Het is de jury der publieke opinie, niet de deskundige rechter, die tusschen partijen zal rechten, en dat leeken-element verwacht allereerst, dat de partijen glashelder zullen zijn in hun ketting-rede. Dat de pleiter-pro in het thans aan de orde gestelde probleem niettegenstaande het diep voelen dezer bezwaren toch meende zich niet te moeten onttrekken aan de poging, om in de hem gestelde taak te slagen, vindt vooral hierin zijn grond, dat voor het forum, dat hier in Juni recht zal hebben te doen, eerlijke en warme overtuiging óók een factor is, die meetelt: zijn voldoen aan dien laatsten eisch moge dan ver-

goeden, wat bij de nakoming der beide eerste wellicht zal te kort schieten.

Een pleidooi vóór het Ministerie-Kuyper. Systematische partijdigheid in bestuurshandelingen, plichtsverzaking in het tot stand brengen van „wetten", gezagswaanzin, brengen van den staat onder de macht der kerk, aanslagen op de vrijheid der drukpers, knechting van den arbeid, volks„verdomming", aankweeking van godsdiensthaat, verdeeling van de nationale eenheid, bedreiging der „nationale" Universiteiten — ziedaar enkele punten van de acte der beschuldiging. Wie zoo bedolven wordt onder soms zelfs elkander opheffende verwijten, hij doet allicht het best voor de goede orde zich niet te begeven in een weerlegging van al die punten één voor één, maar voor den rechter, die straks over hem vonnis zal hebben te wijzen, nog even kort en zakelijk uitgangspunt en motief uiteen te zetten, dat hem bij de bepaling zijner taak en hare uitvoering heeft geleid om vandaar uit op de „res gestae" het rechte licht te doen vallen. Zoo worde dan van uit het centrale standpunt de staatkundige actie toegelicht en kan eerst dan de eind-conclusie inzake de speciale aantijgingen meer nauwkeurig worden geformuleerd.

Het is niet de tegenstelling tusschen Christenen en Paganisten, door den tegenstander zonder ophouden ten onrechte aan dit Ministerie in de schoenen geschoven, het is de welbewuste van links geleeraarde anti-these van een „denkend" en een „niet-denkend" deel der natie, die in principe de strooming heeft te voorschijn geroepen, die het huidig kabinet aan het bewind bracht.

Die anti-these is volkomen verklaarbaar, maar ze is valsch.

Ze is de overspannen uiting van een levensbeschouwing die vijftig jaren lang de staatkundige actie van links centraal heeft beheerscht.

Zonder zulk een levensbeschouwing kan niemand, ook geen welbewuste politieke partij.

Wat wèl kan, en naar den aard van ons menschelijk bestaan ook veelszins geschiedt, is dit, dat vele personen, die het aan genoegzame denkkracht of denklust ontbreekt, zich min zelfstandig aansluiten bij een door anderen geleeraarde levensbeschouwing, of wel op het gevoel af en intuitief afgeleide beginselen volgen,

wier samenhang met de grondstellingen, waarvan wordt uitgegaan, ze niet doorzien. Wat óók kan, dat is, dat men tijdelijk door feiten in het leven wakker geschud, op den tast af zich een weg zoekt zonder vooralsnog volkomen te doorzien, wat het geestelijk motief is, dat bij zulk een actie voorzit. Maar wat niet kan en nooit kan, dat is, dat samenhangend en welbewust op eenig terrein des levens, waar geestelijke belangen domineeren, wordt opgetreden, zonder dat aan dat optreden voor hem die dieper denkt, een stelsel van levensbeschouwing ten grondslag ligt.

Grijpt nu het staatsleven telkens en telkens naar zijn aard in de grootste geestelijke belangen van het volk in, en heeft de politiek aan te geven, naar welke beginselen zulks zal geschieden, dan spreekt het vanzelf, dat deze politieke beginselen ten nauwste samenhangen met, en voortvloeien uit de algemeene levensbeschouwing, die men in 't algemeen aanhangt.

Zulk een levensbeschouwing nu is nooit een kwestie van weten, maar van gelooven, geen conclusie, die men moet of ook zelfs kàn bewijzen, maar een zaak van eerlijke overtuiging.

Redeneeren en bewijzen kan men wel doen, waar het betreft afgeleide beginselen. Maar zoodra tracht men niet op te klimmen tot de meest algemeene uitgangspunten en grondstellingen, die bij dat redeneeren worden aangenomen of men stuit ten slotte op begrippen en oordeelen, die, zelf geen nader bewijs toelatend, eenvoudig moeten worden aangenomen of verworpen.

Hierover is men het dan ook onder de denkende koppen van alle richtingen vrij wel eens. Een breede schare van halve en kwart-geleerden moge nog altoos bazelen van een tegenstelling tusschen „geloof" eenerzijds en „wetenschap" anderzijds, wie doordenkt, weet, dat deze anti-these, in den hier bedoelden zin, eenvoudig niet bestaat. Men kan verschillen over de vraag, waar tusschen die beide de grens loopt en wat van het eerste den inhoud is, dat ze geen tegenstelling vormen dan in den zin van twee stadiën in ons kennen, waarbij het eerste, „het geloof" den grondslag vormt voor ons weten, onderschrijft thans ieder doordenkend man.

Hierbij komt een tweede punt, te weten dit, dat welke grondbegrippen en grondstellingen van levensbeschouwing men ook huldigt, deze alle altoos dit gemeen hebben, dat ze logisch bezien den karaktertrek vertoonen, dat ze met zich zelf of met elkander

onvereenigbaar zijn; tijd, energie, massa, oorzaak, plicht, verantwoordelijkheid en tal van andere spotten met alle nadere rechtvaardiging voor onze logica. Een schat van denkkracht is in den loop der eeuwen besteed, om al deze begrippen tot hun eenvoudigsten vorm te herleiden of ook onderling te rijmen en te definieeren, en de verwarring begint eerst recht, zoodra men ze in onderlinge relatie tracht te brengen. Welke levensbeschouwing men ook huldigt, voert men haar tot op haar meest wezenlijke en primaire grondslagen terug, zoo wikkelt men zich in een warnet van moeilijkheden, waaruit geen uitkomen mogelijk is, eenvoudig omdat de aard van ons menschelijk kenvermogen meebrengt, dat deze grondbegrippen en grondstellingen voor ons niet de vrucht zijn van dialectische denkkracht, en ons kenvermogen zoo is georganiseerd, dat deze grondstellingen zich met eigen inwonende kracht aan ons als waar opleggen en ons dwingen ze te gelooven op hun eigen gezag, ons alzoo schenkend een „overtuiging" dienaangaande.

Is een en ander juist, en ik meen, dat niet licht iemand dit zal ontkennen, dan vloeit daaruit tweeërlei voort. Vooreerst dat elke politieke partij voor de aan hare actie ten grondslag liggende staatkundige beginselen in tweede instantie steunt, het zij dan meer of minder bewust, op een levensbeschouwing. Er mogen op de basis van ééne levensbeschouwing twee of meer politieke partijen zich oprichten, al naar mate ze het verband leggen tusschen hun staatkundige en hun algemeene beginselen, zonder deze laatste te willen leven ware een illusie en hoe scherper een partij zich van dat verband rekenschap geeft, hoe krachtiger ze staat in haar optreden. Men denke hier aan de in 't oog loopende kracht der christelijke en socialistische partijen. In de tweede plaats leidt deze noodzakelijke samenhang tot de consequentie dat formeel al deze partijen volkomen „gleichberechtigt" zijn, daar ze allen moeten steunen krachtens onze menschelijke natuur op niet nader te bewijzen, maar met eerlijke overtuiging beleden algemeene beginselen, en uit deze algemeene beginselen in verband met de feiten op het terrein van staat en maatschappij alsnu hun kenmerkende staatkundige beginselen moeten afleiden.

Legden nu deze algemeene beginselen zich met dezelfde kracht aan alle menschen gelijkelijk naar hun inhoud en met dezelfde mate van kracht op, dan leverde zulks geen bezwaar op. Dit

is intusschen niet het geval. Reeds de grondbegrippen der mechanica zijn uitermate betwist, voor de leer der levensverschijnselen, de biologie, geldt zulks in nog sterker mate, maar de verschillen beginnen zich eerst in volle kracht te vertoonen, als men komt op het terrein waar de geestelijke factoren in het leven den boventoon voeren. Zulks nu is in staat en maatschappij het geval. Daar zijn het ook stoffelijke, maar vooral geestelijke belangen, die aan de orde worden gesteld, en nauwelijks is dit het geval, of aanstonds doet zich dit verschil van algemeene beginselen met kracht gelden. De regelen van het strafrecht, van het huwelijksrecht, van het onderwijs behoeven maar genoemd als voorbeelden om terstond te zien, dat niet utiliteit, maar beginselen telkens de hier zich opdoende vraagstukken beheerschen. Er is zeer zeker een breede „neutrale zône". Maar ze omvat in den regel de minst ingrijpende problemen.

Juist omdat deze beginselen geen vrucht van denken zijn, maar met eigenaardige inwonende kracht zich dwingend opleggen als waar, dragen ze een groot gevaar in zich. Hij, die een zeker stel beginselen aanhangt, is zóó overtuigd van hare waarheid, dat het hem zekere moeite kost van een ander aan te nemen, dat deze oprecht is, als hij ze voor *niet* waar houdt. Hij neigt er dan toe zijn eigen overtuiging als de alleen ware te beschouwen, wat ook niet anders kan, maar verliest daardoor den eerbied aan anderer overtuiging verschuldigd, uit het oog. Hij meent, dat hij het beste doet den ander met den sterken arm te dwingen naar *zijne* inzichten — nu wel niet meer te denken maar dan toch — zich te gedragen en juist om diens anderen bestwil het „on les forcera" van Jean Jacques te moeten toepassen. — En voorts verklaart zich hieruit het bekende feit, dat partijen, die op éénzelfde basis van algemeene beginselen staande het in de uitwerking der afgeleide beginselen niet eens zijn, elkander in den gewonen loop van zaken heftig bekampen met woord en pen, terwijl eerst bij het aan de orde komen der groote verschillen, die hun oorsprong onmiddellijk in de algemeene beginselen vinden, deze verwante partijen zich saamvoegen en samen front maken tegen groepen, die van andere algemeene beginselen uitgaan.

Bezien wij nu onder het licht dezer beschouwingen de huidige constellatie, dan wordt duidelijk, waarom zoo straks werd gesteld, dat niet de tegenstelling tusschen Christenen en Paganisten, zooals

men van links beweert, maar die van een „denkend" en„ niet-denkend" deel der natie de aanleiding was tot en de rechtvaardiging van het optreden van dit Kabinet. Dat niet tegen „paganisten", maar tegen „paganistische factoren" door dit kabinet de strijd werd aangebonden, is reeds zoo herhaaldelijk gezegd, dat het niet hooren naar deze objectie door de mannen van links duidelijk symptomen begint te vertoonen van een zekere soort van doofheid, die haar naam aan ons bezit overzee ontleent. Ons Nederlandsch volk bestaat nu zeer globaal genomen uit drie ongeveer tegen elkaar opwegende deelen, een schriftgeloovig Protestantsch deel, een dito Roomsch-Katholiek en een niet-schriftgeloovig laatste derde. Geen oogenblik wordt daarmede ontkend, dat onder dit laatste deel religieuse menschen schuilen, ook dezulken, die aan hun Bijbel hechten. Zelfs zijn er bij, die de H. Schrift als Gods Woord erkennen, al zijn dezulken niet zeer talrijk en al komen ze hierin met hun „derde-deel"-genooten overeen, dat in geen geval die Schrift op den staatkundigen toestand eenigen invloed mag uitoefenen. En nu zijn het de beide eerste „derde"-deelen, die samen op dit oogenblik de meerderheid in de beide Kamers der Staten-Generaal bezitten en naar wier beginselen alzoo het Kabinet, dat in 1901 optrad, het bewind heeft gevoerd. Die beide Schrift-geloovige derde-deelen verwierven die meerderheid na een stembusstrijd, waarbij als shibbolet gold het vóór of tegen de souvereiniteit van God, die zich openbaarde in Zijn Woord, óók op het terrein van Staat en Maatschappij.

Dat zulks geschiedde, was, zooals gezegd is, noodwendig gevolg van den loop der staatkunde in ons land. Daar geen der staatkundige partijen ooit een zelfstandige meerderheid kan verkrijgen, is regeering door een coalitie de natuurlijke toestand, iets wat dan ook hoegenaamd geen bezwaar oplevert, mits de eischen van den constitutioneelen regeeringsvorm worden geëerbiedigd. In de plaats echter van dien natuurlijken toestand hebben we feitelijk een halve eeew, een kort intermezzo nu daargelaten, geleefd onder een orde van zaken, waarbij het laatste der drie volksdeelen, het niet-schriftgeloovig deel, de publieke zaak geheel in handen had. De schakeering der elkaar opvolgende kabinetten verschilde, maar de kleur was dezelfde. Of ze daarom nationaal waren, zelfs volgens de eigenaardige kleur-philosophie van Dr. Bos bij de Onderwijs-debatten, mag betwijfeld. Ze waren het hierom niet, omdat ze

vaak in theorie en steeds in de praktijk weigerden de beide andere deelen des volks als „ebenbürtig" te erkennen. Aan gewilde partijdigheid denke men daarbij niet. Ze school er onder: missschien zelfs was dit percentage voor de deugdelijkheid van het mengsel wel wat hoog; maar om billijk te zijn moet men een partij en een richting beoordeelen niet naar haar transgressies, maar naar haar nobelste opvattingen. En dan moet psychologisch dit feit zóó verklaard, dat men eerlijk overtuigd was, dat het rationalisme zoozeer *de* waarheid was, dat de niet-denkende deelen der natie, die nog aan een schepping, een drie-eenig God, een persoonlijken Christus, uit een maagd geboren, en uit de dooden opgestaan, een wederkomst op de wolken en een eeuwig leven naar de Schrift geloofden, door hen tegoeder trouw als een uitstervende „quantité negligeable" werden beschouwd, wier „geloof" door „de wetenschap" in principe te eenenmale en voorgoed was overwonnen. Op hen rustte alsnu de roeping om door het hooger, middelbaar en lager onderwijs, door moderniseering der kerk, door rationaliseering van het „achterlijke" platte land via burgemeesters en notarissen en door liberaliseering der publieke functionarissen den doffen druk dier verdorde dogmata op te heffen en het nationaal leven in nieuwe banen te sturen onder het schijnsel der rationalistische levenstoorts.

Dat dit zoo lang kon stand houden lag aan verschillende omstandigheden. De oorzaken hier na te gaan, zelfs kortelijk, gedoogt het bestek niet, in vroegere staatkundige opstellen voerde ik ze meer dan eens aan. Verzwakt door de vadzige rust eener eerst werkelijke, later slechts schijnbare alleenheerschappij in de beschaafde wereld, was de christelijke levensbeschouwing door de machtige aanvallen omstreeks het midden der vorige eeuw eerst geheel overbluft. Daarna namen leven en wetenschap in wisselwerking den strijd tegen de strijdige levensbeschouwingen weer op. Dat proces voerde tot de drievoudige consequentie, dat de christelijke levensbeschouwing wijsgeerig formeel „gleichberechtigt" is met de rationalistische, dat haar consequenties op het gebied van staat en maatschappij een eigen leer en leven op dat gebied vorderen, en dat alzoo in ons land het belijdend volksdeel op gelijke positie en publieken invloed voor personen en beginselen recht had. In stoeren strijd werd dat alles gerealiseerd onder vallen en opstaan, het „niet-denkend" deel der natie zette

zich om in een „anders-denkend” deel, en zoo ontstonden er een aantal volkomen gelijkwaardige „verschillend-denkende” deelen, die voor hun sociale en politieke formatie uit dat verschillend „denken” verschillende levensregelen afleidden; regelen, die onderling nu deze, dan gene punten van gemeenschap opleverden.

Zoo leverden de actie-programma's van de verschillende groepen, die op belijdende levensbeschouwing zich fundeerden, uit zich zelf en spontaan in den loop der jaren en bij het verloop der staatkundige en sociale gebeurtenissen de punten van overeenstemming op, die tot de „working majority” der laatste vier jaren voerde. Het gaat met zulk een coalitie als met de Engelsche constitutie, they are not made, they grow. Het is een ijdele waan, als zou het mogelijk zijn willekeurig zulke partij-groepeeringen te smeden door het gloeiend maken der godsdienstige gevoelens met de blaasbalg van een stokende partij-pers. De kortzichtige zelfverheffing der rationalistische partijen heeft vanzelf deze coalitie doen geboren worden. Met de kracht van een ingedrukte springveer werkte zich het „niet-denkend” deel der natie omhoog en het is eerst zóó, dat de politieke gebeurtenissen van de laatste vier jaren richtig kunnen worden verstaan.

---

1. Dieërlei taak rustte op het Ministerie, dat in 1901 optrad. Vooreerst had het 't bestuur te voeren in den technischen zin van dat woord. Het had daarbij een einde te maken aan de voortdurende, schier stelselmatige uitsluiting van de belijdende elementen buiten de beide bijna geheel Roomsche provincies in 't Zuiden. Daarbij moest als regel gelden, dat niemand werd benoemd, enkel omdat hij tot de meerderheidsrichting behoorde: en moest voorts als rechtsgrond worden aangenomen, dat de publieke functiën voor zoover aan den *eersten* eisch, bewaamheid en geschiktheid was voldaan, grosso modo gelijkelijk over de landszonen werden verdeeld. Terwijl er voor zeer hooge en gewichtige betrekkingen allicht een aangewezen man is, zijn er voor de gewone betrekkingen gemeenlijk tal van geschikte sollicitanten disponibel. Is deze voorwaarde verwezenlijkt, dan moet als tweede moment gelden dat de verschillende richtingen en volksdeelen ook in dit opzicht in gelijke mate zijn gerepresenteerd. Naar dezen maatstaf is door de regeering steeds gehandeld. Hoe de toestand was vóór dit kabinet

optrad, is algemeen bekend. Except Brabant en Limburg, except ook de benoemingen van ettelijke katholieken, die in de politiek feitelijk liberaal waren, passeerde men alle belijdende mannen.

Kappeyne's openlijk verdedigde begunstiging van vriendjes, het ministerieele woord aan een sollicitant „Kuyperianen kan ik niet gebruiken", de 173 contra 13 liberale burgemeesters in Zuid-Holland, de notarissen, het schooltoezicht, de drie liberale Directeuren der Rijks-verzekeringsbank, het zijn al te gader bekende daadzaken. Zet daar nu naast de onder dit kabinet benoemde liberale Gouverneuren van Oost en West, den Drentschen Commissaris, de 6 tegen 1 Liberalen in den gezondheidsraad, de liberale benoemingen tot burgemeester in den Haag, Arnhem, Leeuwarden en Hoorn contra de anti-revolutionnaire te Leiden en de lagere benoemingen in 't algemeen en men ziet hoe onpartijdigheid heeft voorgezeten bij de bestuursdaden der laatste vier jaren. Wat uit heeft, dat is alleen de feitelijk gevolgde regel, dat alle niet-liberalen voor openbare betrekkingen als ongeschikt werden beschouwd.

Tot de bestuursdaden kan men, al kwamen er wetgevende maatregelen bij te pas, ook rekenen de houding der regeering in de stakingsdagen. Dit punt kan hier met weinig woorden worden afgedaan, daar vele toongevende elementen der liberale partij te dien opzichte met de regeering samenwerkten. Eerst gehoorzamen, dan herstel van grieven, en ingrijpen van een sterke hand, om daartoe te dwingen waar het centrale gemeenschapsbelangen geldt, dat is — ook ten opzichte van het arbeidscontract — de eenig geordende weg, die een welgevestigde maatschappelijke orde toelaat, het adres des heeren BERG c. s., de weifelende houding van den heer BORGESIUS, de den geordenden weg omkeerende stem der vrijzinnig-democraten maakten terecht, dat er uit het kamp van de tegenstanders van deze Regeering juich- en danktonen opgingen, dat een christelijk kabinet aan het roer van Staat stond. — Voorts vallen onder deze rubriek ook de ontbinding der Eerste Kamer en de zoogenaamde Overijselsche kwestie, bij welke beide de houding der Regeering correct en volgens gezonde beginselen gekozen was.

In de tweede plaats had het kabinet een taak op het gebied der „neutrale zône" te vervullen en ook daar werd met kracht opgetreden. Dat bewijzen de gedurende dien tijd ingediende ruim 30 ontwerpen van meer of min belangrijken aard die op

bladzijde 3 der Memorie van Antwoord aan de Tweede Kamer op Hoofdstuk I der staatsbegrooting voor 1905 een plaats vonden.

Tot deze rubriek behoort ook de Tarief-wet. Zeer zeker behoort het „laisser passer" tot de gronddogma's der oud-liberale school, maar evenzeer staat vast, dat onder de liberalen velen zich als voorstanders van het tarief deden kennen. Daarnaast zal wel niemand in staat zijn principieel verband aan te wijzen tusschen de christelijke beginselen en tarief-verhooging, gelijk dan ook tal van belijders dier beginselen warme vrijhandelaars zijn. Als dogma heeft de vereering van den vrijhandel haar tijd gehad, ik ben dat met MR. HOVY [1]) eens, het is een quaestie van opportuniteit geworden. Daargelaten nu de algemeene wet van '22, daargelaten ook de feitelijke beperking voor den vrijhandel, door de na 1875 bijna overal ingevoerde hooge rechten, is onze tariefwet van '62, zooals die later gewijzigd is, naar de heer VAN DUSSELDORP aantoonde, eerder zwak beschermend dan zuiver fiscaal te noemen. De fiscale wet van 1895 van den heer SPRENGER VAN EYK tegen de ontduiking van het geldend tarief was een feitelijke verhooging van rechten; wilde ze dat niet zijn, ze had moeten vergezeld zijn gegaan van de verlaging van het heffings-percentage. De heer PIERSON wist onder het vorig kabinet geen ander middel om aan geld te komen dan tarief-verhooging. Afgezien van de innerlijke verdiensten van het ontwerp-HARTE, kan dit kabinet als christelijk kabinet in dezen moeilijk een verwijt worden gemaakt. De scheidingslijn tusschen vrijhandel en protectie loopt gansch anders als die tusschen de tegenwoordige regeeringsmeerderheid en de minderheid.

Eindelijk en vooral komt in aanmerking de taak, die het kabinet zich stelde krachtens het beginsel, waarmede het optrad. Moest door de bestuursdaden getracht de persoonlijke achteruitzetting van het belijdend volksdeel te doen plaats maken voor een rechtmatige en billijke maatstaf bij benoemingen, hier ging het er om, het christelijk beginsel wederom zijn billijken invloed op de openbare zaak te doen herwinnen. Zoo werd vooreerst aan de orde gesteld beteugeling van de speelzucht: daartoe diende het ontwerp tot opheffing van de Staatsloterij en het ontwerp Loterij-wet, ontwerpen, die de van de overzijde gewekte vrees ten eenenmale

[1]) HOVY, de Tariefwet. Amsterdam, 1904.

logenstraften, als zou een Christelijke Regeering op ondragelijke wijze aan het Principiën-reiten gaan, en die van wijze tact en gematigdheid blijk geven. De bepalingen van de strafrechtnovelle inzake hazardspel (art. 158—160) vallen mede hieronder. — Naast de speelzucht had het kabinet de drankzucht aan de orde gesteld, als moetende de Drankwet vóór Mei 1904 gereed zijn. Te dezer zake was het vooral de formeele zijde, de techniek der wet in verband met de practijk, waaruit de oppositie aanleiding nam tot kritiek.

Dat het hier betrof een „zeer gecompliceerd vraagstuk", en dat de Minister van Binnenlandsche Zaken bij de verdediging een „niet-benijdenswaardige taak" had te vervullen werd door den heer BORGESIUS terstond bij de behandeling vooropgesteld. Het ontwerp werd uiterst gunstig door de pers ontvangen en ook de heeren BORGESIUS en SCHAPER, al vroegen ze meer, juichten de indiening toe. Het „Utrechtsch Dagblad" gemeenlijk een hoog standpunt innemend, achtte het ontwerp een goed legislatief stuk werk, ook naar den vorm. DR. J. W. GUNNING WZN., „geen aanhanger der tegenwoordige Regeering en geen bewonderaar van haar politiek" gelijk hij zich zelf aandiende, achtte zich in „de Economist" geroepen naar aanleiding van het Ontwerp-Drankwet te verklaren, „dat het iets meer dan een ijdele leus „of een woordenspel is, wanneer (de Regeering) zegt voor de „zedelijke belangen der natie te willen waken, en die zooveel „mogelijk ook door de wetgeving te willen bevorderen". Ook voor de wet, zooals zij werd vastgesteld, na de vele wijzigingen, door den heer BORGESIUS zelf als vrucht van het gemeen overleg gepostuleerd met een verwijzing naar het voorbeeld van de Ministers MODDERMAN in 1881, en HEEMSKERK in 1885, luidde het juridisch oordeel van MR. K. H. in het weekblad „Unitas" nog gunstig. Is er dan billijke reden tot verwijt in dezen?

De regeling tot meer afdoende bescherming van het zedelijk-openbaar leven vond uitdrukking in de artt. 90—104, 109 en 154 van de strafwet-novelle. Hierbij kan ook genoemd de herziening van de Zondagswet, waartoe een ontwerp op 6 Juni 1904 het Departement verliet.

Onder de sociale maatregelen staan arbeidscontract en arbeidswet vooraan. Voorts vertegenwoordiging van den landbouw. De invoering der ongevallenwet. Haar uitbreiding tot zeevisscherij

en landbouw, waartoe ontwerpen werden ingediend. Het ontwerp tot ziekteverzekering volgde vlak na het eerste. Het massaal ontwerp op invaliditeits- en ouderdomspensioneering kwam onlangs in, een enorm stuk werk. De regeling van de administratieve Rechtspraak blijft, of ze wet wordt of niet, een monumentum aere perennius voor den Minister van Justitie. Men zal mij wel willen ontslaan van nader ingaan op een en ander: behalve de gedwongen-overvragende kritiek van socialistische zijde en de opmerkingen, die aanleiding gaven tot het gewijzigd ontwerp inzake het Arbeidscontract, heeft het kabinet met een en ander òf eere ingelegd, òf is er wegens de recente indiening nog geen tijd geweest voor grondige beoordeeling.

Voor de koloniale politiek kwam het principieele van het Regeeringsbeleid het meest uit in de verstrekking van geldelijke hulp voor Suriname en Oost-Indië en voorts in de nadere regeling van de Rechtspositie der inlandsche Christenen bij de ontwerpen ingediend op 16 November 1904. Hoezeer in dit ontwerp de Regeering er in geslaagd is principieele met gematigde en doeltreffende politiek te vereenigen blijkt wel uit het ook uit algemeen wetenschappelijk oogpunt interessant artikel, dat de heer VAN DEVENTER, de bekende vrijzinnig-democratische koloniale specialiteit, aan dit ontwerp wijdde in „de Gids" van Februari j.l., hetwelk aldus besluit: „dat „de thans voorgestelde rechtshervorming (kan) leiden tot een „verhooging der welvaart, tot een versnelling van het geestelijk „ontwikkelingsproces, in één woord tot Vooruitgang".

Ten slotte de vrijmaking van het onderwijs. Vooreerst werd voorgesteld de wegneming der belemmeringen voor de vrije ontwikkeling ook van het bijzonder middelbaar onderwijs. „Zal" zoo schreef de Memorie van Toelichting op het daartoe strekkend ontwerp van 19 Sept. 1902 „zal dat onderwijs zich kunnen ont- „plooien op gelijken voet met de middelbare openbare scholen, „dan is, onder bepaalde voorwaarden steun van overheidswege, „zoo goed als bij de bijzondere lagere scholen en gymnasia, ook voor bijzondere hoogere burgerscholen een onafwijsbare eisch der billijkheid". Daarnaast werd in hetzelfde ontwerp een wettelijke grondslag gelegd voor het vak-onderwijs; voorts werd voorgesteld om de Polytechnische school tot technische Hoogeschool te verheffen, werd de oprichting van een Middelbare technische school voorbereid door de indiening van het ontwerp van 2 Mei 1904

en werden eindelijk bepalingen omtrent het leerlingstelsel gemaakt in de arbeidswet, ingediend op 7 Januari 1904. Krachtens de hypertrophie van het intellect, waaraan het liberalisme van de laatste helft der vorige eeuw leed, had het 't onderwijs in éénzijdig intellectueele richting gestuurd. Van de trias humana hoofd, hart en hand kwam alleen het eerste tot zijn recht. De „zonde der verzuimenis" in zake de laatste werd thans zooveel doenlijk bijgewerkt.

In zake het Hooger Onderwijs springt niet het minst in het oog, hoe het enghartig solipsisme, waarmee het liberalisme een halve eeuw lang alles voor zich genomen heeft, de nationale ontwikkeling heeft belemmerd, en de hooggeroemde en in het vaandel geschreven „vrijheid" vrijwel illusoir maakte. Er zijn verschillende levensbeschouwingen. Op het Hooger Onderwijs oefenen deze zoo direct mogelijk een alles beheerschenden invloed. Nu zou vrijheid van Hooger Onderwijs willen zeggen: Gun aan alle toongevende levensrichtingen gelijken invloed. Maar de liberale leer zegt: op algemeene kosten de rationalistische levensbeschouwing in haar verschillende nuances alzijdig vertegenwoordigd, de andere niet verboden. Zooals de heer FABIUS zoo juist opmerkte, dat de eenige vrijheid die het liberalisme gunt, is die van ontslag van strafvervolging. Hooger en verder heeft het liberalisme het in zake de vrijheid niet gebracht. De heer DE LOUTER sprak van een „kerkelijke leerschool", MR. VAN DER VLUGT goot in 's lands raadzaal de fiolen zijner spot over de organisatie van het Vrije Hooger Onderwijs uit. Den heer FAURE laat ik nu daar. Van een man van zijn stempel kan ik het me veel beter begrijpen, maar, tenzij ik mijn toevlucht zou nemen tot een psychologische verklaring uit motieven, die ik bij mannen als VAN DER VLUGT en DE LOUTER niet spoedig bereid ben aan te nemen, is er voor mij altijd nog iets duisters in de oppositie. Er gingen uit het vrijzinnig kamp in 't eerst ettelijke stemmen op, die een „mooie" strijd beloofden. Dat de „dii minores" hier de gewone „houd-wat-je-hebt"-politiek zouden gaan spelen, was te voorzien. Maar dat de wijsgeerig gevormde denkers der tegenpartij de staatkundige gedragslijn tot de hunne zouden maken, die bij de behandeling der H. O. kwestie is gevolgd, dat had ik zeker niet mogelijk geacht. De „waarborgen"-politiek had rede, maar de „kerkelijke leerschool" en de „gebonden

marschroute" het „kweeken van propagandisten", dat zijn van die geestesuitingen, waarvoor het met den besten wil moeilijk is een hooger motief te vinden, dan op zijn best kortzichtig doctrinarisme.

Veel beter verklaarbaar, maar niet minder betreurenswaardig is de houding der oppositie geweest in zake het Lager Onderwijs. De behoefte der oppositie aan een eenigszins deugdelijken grondslag voor haar houding bracht haar er toe, den ouden schoolstrijd opnieuw te openen. Reeds bij de pensioënwet ten bate der bijzondere onderwijzers en der weduwen van alle onderwijzers deden zich hiervan de sporen gevoelen, hoewel bijna allen vóór de voorgestelde pensioneering waren en de geschilpunten slechts ondergeschikte zaken betroffen, bleek bij de bespreking van den rechtsgrond reeds, hoe met een verdere vrijmaking van het lager onderwijs op den steun der linkerzijde of een deel van haar niet te rekenen viel. Maar de eigenlijke strijd ontbrandde eerst bij de novelle.

Drieërlei gedachtengang valt nu te onderscheiden in de oppositie, al zijn elementen van alle drie in de soms zeer verwarde en weinig gekuischte redevoeringen in de kamer dooreen gemengd.

De eerste gedachte is de oude fanfare op de voortreffelijkheid der neutrale staatsschool, die eigenlijk het eenig goede en zaligmakende instrument is voor het lager onderwijs. Het Bijzonder lager onderwijs is een indringer, die moet geduld, maar zooveel mogelijk gekortwiekt, daar het onverdraagzaamheid kweekt en het nationale leven verdeelt. Strikt genomen zouden ze zelfs tegen art. 192 der Gw., maar in elk geval tegen de wet van '89 moeten reageeren, sinds die wet het betalings-criterium om te onderscheiden tusschen openbaar en bijzonder onderwijs verving door dat van het genomen initiatief. Men zal mij de bespreking van dit standpunt wel schenken. Het is van links door toongevende mannen zoo afdoende gedesavoueerd, dat het haast een affront zou zijn, hen, die zich op deze argumentatie nog beroepen, te beschouwen als ernstige woordvoerders van de linkerzijde als zoodanig.

De tweede gedachte is deze, dat men het bijzonder onderwijs al zij 't ook ten halve en à contra-coeur als deel van het volksonderwijs aanvaardt, maar voor zoover dit in de wet moet uitkomen, acht, dat dit in 1889 eens vooral is geschied. Er is toen „pacificatie" gesloten, men heeft den ouden strijd afgekocht, maar

nu moet het dan ook uit zijn. Nieuwe subsidie-voorstellen voor het Bijzonder Onderwijs, zonder gelijke som te geven aan het Openbaar Onderwijs, is heropenen van den schoolstrijd en verloochening van de pacificatie van '89. — Hoe zit het hier mee? De wet van '89 berustte, zooals men het genoemd heeft, al is die uitdrukking min juist, op het principe der rechtsgelijkheid; men bedoelde daarmede, dat de gedachte van den grondwetgever van '48, dat alle ouders 't recht hadden, hun kinderen naar eigen overtuiging op te voeden, alleen werd gerealiseerd, als het bijzonder onderwijs als deel van het volksonderwijs werd erkend. Daartoe zou uit de Rijkskas gelijke bijdrage moeten verleend aan Openbaar en Bijzonder Onderwijs en door billijke gemeentelijke schoolgeldheffing op de openbare school een evenredige toestand worden geschapen. Dat hiervan in de praktijk weinig is terecht gekomen, is bekend. Daardoor is van die evenredige verhouding niets gekomen. Om haar te herstellen en aan de principes en bedoeling der wet-MACKAY te voldoen, was een wetsvoorstel tot verhooging der subsidies aan de bijzondere scholen eenvoudig vereischt. De argumentatie te dezer zake kan slechts gelden voor hen, die de wet-MACKAY beschouwen niet als een regeling van rechtstoestand, maar als een verkoop in eens van feitelijk verkregen aanspraken. (M. v. A. bl. 5 en 6).

De derde gedachte bij de oppositie aanvaardde, met den heer BORGESIUS van 1901 de grondgedachte van '89, en was ook bereid tot meerdere subsidie. Maar dit ontwerp was een zuivere partijwet, want het was een aanslag op de openbare school, er op doelend, althans het gevolg meebrengend, dat de openbare school aanzienlijke en ongerechtvaardigde schade zou leiden. Mijn bestek gedoogt hier onmogelijk op deze bezwaren in te gaan. Ik wijs slechts op tweeërlei. Vooreerst, DR. NOLENS merkte dit terecht op, dat het ontwerp-KUYPER de uitgesproken bedoeling had de wanverhouding, die er door de slechte uitvoering der wet-MACKAY tusschen Openbaar en Bijzonder Onderwijs was ontstaan ten nadeele van dit laatste, bij te werken tot op het huidige oogenblik, in 't midden latend, wanneer de eindoplossing zal kunnen plaats hebben en in welken vorm deze zal moeten geschieden. Hadden mannen als DR. BOS dit meer in 't oog gehouden, hun houding had een meer gunstige kunnen zijn. In de tweede plaats lette men er op, dat bij de eventueele nadeelen, die

uit de tot standkoming van dit ontwerp zullen ontstaan voor het openbaar onderwijs, wel terdege twee dingen moeten worden onderscheiden. Zoolang om financiëele redenen tal van ouders hun kinderen naar de openbare school zenden, zullen bij wegvallen van een of meer dier redenen, een evenredig aantal kinderen de school verlaten. Dit zijn gerechtvaardigde nadeelen. Daarnaast staan ongerechtvaardigde, indien de bijzondere school een voorsprong zou krijgen. Slechts deze laatste zouden billijke aanleiding tot verwijt kunnen geven. Was ook dit in het oog gehouden veel verzet ware achterwege gebleven. Voor het gevaar dat de bijzondere school onbillijk zou worden bevoorrecht, is ook bij de behandeling dezer wet en hare artikelen gezorgd. Men denke aan de wachtgelden, de financiëele regeling ten opzichte der gemeente, de toelating van kinderen beneden de zes jaren, de uitoefening van andere betrekkingen door bijzondere onderwijzers, enz. Altijd was ook hier de Minister zoo toeschietelijk mogelijk. Slechts daar, waar de paedagogische vrijheid der Bijzondere Scholen gevaar liep, verzette de Minister zich met kracht.

Bij het onderwijs treedt drieërlei element op den voorgrond, hoofd, hart en hand. Voor het eerste is van vrijzinnige zijde zoowel als van de onze steeds krachtig opgekomen. Voor het laatste komt men thans algemeen met klem op. Indien nu de quaestie van het hart op loyale wijze naar de beginselen van '89 kon worden uitgevoerd, dan kan ons nationaal onderwijs een nieuwe toekomst tegemoet gaan. Voor hoofd en hand voelen we wederzijds evenveel thans. Slechts de quaestie van het „hart" kunnen de mannen van links, nu het op de uitvoering aankomt maar niet toegeven, al de oude wanbegrippen komen weer boven, en de oppositie staat stijf van „politiek". Onzerzijds zal dan hier het doel bereikt zijn, als alle ouders in Nederland zonder eenig financieel of ander nadeel aan den eisch der conscientie bij de opvoeding van hun kinderen zullen kunnen voldoen. Geen opheffen of leegpompen der openbare school, want zij zal er altijd moeten blijven voor hen, die met „neutraal" onderwijs tevreden zijn, en het initiatief voor eigen werkzaamheid missen — een breede schare. Ook geen „confessionaliseering der natie". Maar een eerlijke geestelijke strijd om de volksziel zonder machtsverhouding naar welke zijde ook. Dat is het doel, ook van het ontwerp-KUYPER. Wat de definitieve regeling zal zijn die aan dien eisch voldoet, ik

meen met den heer LOHMAN, dit is eenvoudig voor niemand te zeggen. Maar het doel is zoo duidelijk mogelijk. En kan tegen dat doel door iemand gegrond bezwaar worden gekoesterd, die vrijheid van geweten en hoog staand onderwijs, intellectueel zoowel als practisch, erkent als een der essentieele voorwaarden voor het doel, dat alle partijen najagen, de grootheid van ons vaderland? Maar waartoe dan deze oppositie?

Zoo komen we dan terug tot het punt waarvan werd uitgegaan: het huidig regeeringsbeleid dankt zijn oorsprong voornamelijk niet aan een kunstmatige tegenstelling tusschen christenen en paganisten, maar aan de exclusieve positie, die de mannen van links als „denkend deel der natie" te onzaliger ure hebben ingenomen. Zeker zijn er „klerikalen-fressers" onder hen en gloort ook in den boezem der liberale partij menige vonk van onheilig vuur, maar zeer zou men hen onderschatten als men meende, dat dit centraal hun actie beheerscht. Ik zeg niet op dit oogenblik. Behoudens een enkele uitzondering is de hoogste hoogte, waartoe de oppositie in 't algemeen zich in deze periode te verheffen wist, zonder eenig relief geweest: *weg met KUYPER*, soms zelfs op de meest aperte wijze. Verhalen over schuilnamen, over visites in het buitenland, over reiscostuums en dergelijke onsmakelijke betoogen moesten zelfs dienen om de antipathie te wekken, gezwegen nog van insinuaties, die slechts van mond tot mond gingen. Maar in vroeger jaren, vooral *veel* vroeger, meende de liberale verlichtingspolitiek te goeder trouw, dat zij het bij het rechte eind had en *zij* alleen, en dat ze met haar verlichting, gewenscht of ongewenscht, heel het volk had te „beglücken". Dat standpunt kan de liberale partij nog maar niet loslaten, het zit haar in hart en nieren, het gluurt uit de officieele omhulling van elke harer daden, het beheerscht haar woordenkeus zelfs bij haar beste woordvoerders. De „Secte-school", de „kerkelijke leerschool" of „zoogenaamde Universiteit te Amsterdam", het woord „clericalen" zelf, de „doleerende partij" van MR. VAN HOUTEN, wijzen allen op dien valschen gedachtengang. Blader eens in Gids, Vragen des Tijds of Tijdspiegel der '70er jaren, en ge vindt die „aufgeklärte" halfweterij allerwege. Het denken is de vorige eeuw, vooral in haar laatste helft, zoo ongemeen verdiept, maar het schijnt soms

alsof het alleen het „denkend" deel der natie is gepasseerd. En waar het nog insloeg, daar bleef het buiten verband met de practijk. VAN HOUTEN in niet-politieke oogenblikken en BUYS, zij zagen het wel, hoe verschil van levensbeschouwing tot den diepsten wortel doordringt, maar ook de vertakkingen boven den grond naar vorm en inhoud doet verschillen. Inderdaad het kost soms moeite zijn ziel in lijdzaamheid te bezitten. Met de voortschrijdende ontwikkeling wint de differentiatie, evenals in de kerk, ook in den staat plaats en mits ze niet ontaarde in splijtzucht of kleinzielig particularisme, brengt ze winst. Er is de eenheid der horde, waar voor het individu slechts beteekenis is als deel van het geheel. Maar er is ook een éénheid die onstaat uit de zelfbewuste aaneensluiting krachtens op weldoordachte zelfbepaling berustend gemeenschapsgevoel. Zie onder dat licht de eenheidsbetoogen van de overzijde; welke dier beide wordt dan begeerd door haar, en op welke dier beide steunt de huidige coalitie?

Wil de liberale partij waarachtig de eenheid in eigen boezem, dan zal elke harer samenstellende deelen krachtens eigen overtuiging en grondbeginsel haar politiek program zelfstandig hebben te promulgeeren en hoog te houden. Dat doet maar een, de socialistische; zij is dan ook juist daardoor invloedrijk. De vrijzinnig-democraten deden het een tijd lang; in dien tijd oefenden ook zij proportioneel grooten invloed; zij hebben een tijd lang ook dien geest van appreciatie der tegenstanders in de liberale gelederen gebracht, die VAN DER VLUGT met irenische doezelzucht niet kon bereiken. DR. BOS, MR. VAN DEVENTER, MR. LIMBURG bij de Hooger-onderwijs-wet, zij deden een anderen toon resoneeren. Bij de provinciale verkiezingen ten vorige jare scheen het een oogenblik alsof bij de generale electie van 1905 althans uit hun kamp een ander signaal zou worden geblazen; maar het horde-motief overwon de spontane kracht van het principe-motief, het blanco artikel deed alle hoop verdwijnen. Er is maar ééne hoop op regeneratie der linkerzijde: principieele, zelfstandige beginsel-politiek van elk der samenstellende groepen. Wat de sociaal-democratie in dezen praesteert, wordt helaas geneutraliseerd door haar demonische tactiek van persoonlijke belastering en stelselmatige overvraging. Mijn voornaamste hoop was gevestigd op de vrijzinnig-democraten, maar TREUB'S optreden heeft die hoop een belangrijken deuk gegeven, en de houding

van Mr. Van Raalte bij de onderwijs debatten was ook een res mali exempli. Hoe het zij, bij deze stembus is er geen spoor van te bespeuren tenzij dan in het minder vlot verloop der saamwerking, die de „Zutfensche" deed vreezen, dat het zou worden een „fluiten" naar de victorie.

Ons rest geen keuze. Het Nederlandsche volk is nu eenmaal verdeeld in vele groepen, die kruiselings zijn in te deelen. Vooreerst naar levensbeschouwing, in twee hoofdgroepen terug te brengen tot openbarings-geloovigen, en dezulken, die dat niet zijn, beide met tal van onder-groepen en schakeeringen. In de tweede plaats de whig- en tory-indeeling, die de vorige kruist. Deze laatste hangt saam met de groote begrippen uit de wetenschappen van staat en maatschappij, die hier niet nader kunnen worden uiteengezet. Eindelijk is er een breede neutrale zône, waar slechts degelijke deskundigheid in aanmerking komt. Nu zal de Nederlandsche staatkunde als ze gezond verloopt, steeds zoo moeten gaan, dat de neutrale zône zonder politieke hakzetterij wordt afgedaan. Daarnaast zal afwisselend de partij-groepeering gaan nu eens naar de levensbeginselen, dan weer naar de whig- en tory-beginselen al naarmate de geaardheid van het onderwerp, dat door het feitenverloop in ons nationaal leven aan de orde wordt gesteld. Gebeurt het alzoo, dan kan ons kleine vaderland door een gezonde staatkunde een eervolle positie in Europa en de cultuurwereld innemen door de relatief veelszins hooge qualiteit onzer bevolking.

Maar dan moet het uit zijn met de huidige politiek van links. Twee dingen moet de linkerzijde afleeren, vooreerst haar eigengerechtig standpunt, dat alle andere als minderwaardig beschouwt. Dan in de tweede plaats haar beginsellooze politiek ; eerst als ze doordenkt, en niet meer bazelt van „godsdienst vermengen met de politiek" en dergelijke, maar consequent de bestaande levensbeschouwingen als volkomen gelijkwaardig erkent, en voor zichzelf kloek uit de hare de gevolgtrekkingen maakt, zelf alzoo haar juiste plaats kiest en ons de òns toekomende gunt in het sociale en politieke leven, eerst dan kan die betere toekomst aanbreken. Dan is er ruimte voor allen, voor de meer enkel-deskundigen, voor de meer whig-contra-tory-menschen, voor de „principieelen".

Om dat ideaal voor zijn vaderland te bereiken, voert de groote meester met vaste hand ons publieke leven in de richting, waarin

hij stuurt. Kalm en gematigd die toekomst voorbereiden en voor zooveel mogelijk realiseeren, dat heeft hij deze vier jaren gedaan. Een kwart eeuw heeft hij door zijn machtige actie in wetenschap en leven voor dat ideaal de baan geëffend. Maar de liberalen zijn dikhuidig, zij erkennen intuitief zijn meesterschap wel, maar deels willen zij het niet, deels zien zij het niet. Thans is hij bezig aan dien levensarbeid voort te spinnen en haar te volmaken door hun in feiten te toonen, wat zij met woorden niet van hem wilden gelooven. Ook aan dien arbeid kleven gebreken, want het is menschenwerk. Maar als eens het stof der daggebeurtenissen zal zijn gedaald, dan zal ieder het zien, hoe hoog de leidende gedachte der huidige regeeringspolitiek is geweest. Zij zal al de vaderlandsche groepen hun rechtmatigen invloed op het nationale leven verzekeren. Dan zal de strijd om de volksziel niet meer door de staatsmacht, maar met geestelijke wapenen worden gestreden, en Nederland zal weer in zijn kleinheid waarachtig groot zijn.

Gevraagd alzoo of na de komende Juni-stembus die politiek nogmaals voor vier jaar zal worden gecontinueerd, luidt mijn advies op voorzegde gronden en uit diepte van overtuiging:

PRO!

ANNE ANEMA.

Toen nu ongeveer vier jaar geleden de vrijzinnige partijen bij de stembus waren geslagen, was er niemand, die niet het optreden van Dr. Kuyper als formateur van het nieuwe Kabinet had verwacht. Men had het zien aankomen. De even vernuftige als handige afgevaardigde van Sliedrecht had *in* de Kamer, gelijk zijn dubbelganger, de hoofdredacteur van de Standaard daarbuiten, het „verzamelen" geblazen over de geheele kerkelijke linie. Oude veeten schenen bijgelegd; de erfvijand, de Roomsche Kerk, was bondgenoot geworden, de kwetsbare plekken van de vrijzinnige partijen waren voor het Christenvolk blootgelegd en de verkiezingscampagne was gedreven onder de pakkende leuze: vóór of tegen den Christus.

De kiezers hadden beslist ten nadeele van het Kabinet Pierson-Borgesius; welke invloeden, naast de aaneengesloten macht der kerkelijken en het overloopen van de christelijk-historischen van links naar rechts, tot dien uitslag hebben bijgedragen, blijve thans onbesproken, maar het feit der nederlaag van de vrijzinnigen stond vast en daarmee de noodzakelijkheid van het optreden van een kerkelijke regeering.

Wie de antecedenten van Dr. Kuyper kende, dacht zich een door hem geformeerd Ministerie wel als een kerkelijk bewind, maar daarom nog niet als een regeering van het behoud. Men wist van den staatsman en publicist, dat hij „God in het staatsrecht" zou willen herstellen; men wist dat hij daartoe het onderwijs zou veranderen in den geest van het bekende antirevolutionaire Unie-rapport; men wist dat Leerplichtwet en Vaccinewet gevaar liepen; immers beide waren in de verkiezingsdagen als stormrammen tegen de vrijzinnigen gebruikt, maar men wist ook, dat Dr. Kuyper

zich er altijd op beroemd had democraat te zijn; dat hij de man was, die zou leven en werken voor zijn „kleine luyden". Het was dus slechts de vraag, in hoeverre de uit zoovele conservatieve elementen bestaande kerkelijke coalitie hem zou weten te verhinderen aan zijn hervormingsplannen uiting te geven.

De geschiedenis van de laatste vier jaar heeft voor de zooveelste maal bewezen, dat in ons land kerkelijk en conservatief in de politiek één is. Achter de leuze: vóór den Christus heeft zich verscholen een conservatisme met religieusen rand getint. Het Ministerie-KUYPER is een conservatief kabinet gebleken. Was het nog alleen dàt, de vrijzinnigen zouden ten minste niet meer kunnen zeggen — al was het al erg genoeg — dan dat de sociale wetgeving en de ontwikkeling der democratie stil hadden gestaan. Door het *kerkelijk* stempel echter dat het Kabinet-KUYPER vertoont, hebben zij nog daarenboven zich te beklagen over het mengen van den godsdienst in de politiek.

KUYPER'S beroemd geworden „antithese" tusschen geloovigen en paganisten als een wezenlijke toetssteen voor de partijen in de politiek, heeft ons publieke leven in die mate doortrokken, dat dat leven daarvan niet zoo heel spoedig bevrijd zal worden. Al had het Ministerie aan niets anders schuld dan aan het naar voren schuiven van de „antithese", het ware genoeg om de vrijzinnigen tegen het kabinet in het harnas te jagen. Daardoor toch zijn de verhoudingen verscherpt, is de scheiding der partijen vergroot, is de godsdienst gebracht binnen het terrein van de praktische politiek op een wijze als nooit te voren was geschied. Dit heeft de vrijzinnigen gedwongen tot verweer. Men verwijt van aan het kabinet bevriende zijde den vrijzinnigen anti-clericalisme. Het is deze regeering, die hen noopt anti-clericaal te zijn uit zelfbehoud. De „antithese" staat op den voorgrond, het gaat „vóór of tegen den Christus". Is het te verwonderen, dat wie door die leuze in het kamp van de geloofsvijanden wordt gejaagd, zich tot tegenweer vereenigt met al zijn lotgenooten?

De „antithese" heeft in den weg gestaan aan een betere, gezondere partij-verdeeling dan wij tot nog toe kenden. Het is voorloopig een illusie gebleken, dat de democraten rechts zich konden scharen aan de zijde van de democraten links. Talma koos tusschen zijn „Christendom" en de democratie het eerste en bleef daarmee trouw aan de coalitie met de conservatieve katho-

lieken en de niet minder behoudende Christelijk-historischen. Een rationeele indeeling van de partijen in links en rechts al naarmate de pas, waarmee men vooruit wilde, wel of niet sterk gemarkeerd was, is in deze regeeringsperiode verijdeld; de hernieuwde schoolstrijd maakt ook voor de naaste toekomst de mogelijkheid van zulk een verdeeling twijfelachtiger dan ooit.

Het Ministerie-Kuyper was beslist kerkelijk; het was behoudend; het was anti-democratisch. Dit te bewijzen zal inderdaad niet moeilijk zijn. Clericaal is een ministerie reeds, indien het de godsdienst maakt tot toetssteen voor partijverdeeling. Maar wat te zeggen van een regeering, die tot haar tegenstanders rekent zelfs diegenen, die, hoe godsdienstig ook, niet willen dat de politiek wordt voorzien van een kerkelijken stempel? Het woord van den Minister-President is gegaan van mond tot mond: de „antithese" beheerscht op dit oogenblik ons staatkundig leven. De antithese tusschen tusschen „paganisten" of, wanneer DR. KUYPER eens zeer gematigd wil spreken „modernen". Het is deze tegenstelling, die geen vrijzinnige kan aanvaarden. Zij leidt tot bederf in het staatkundige en in het godsdienstige beide. Zij trekt een scheidslijn zóó, dat aan beide zijden de meest heterogene groepen worden gevonden. Geen verdeeling ook op dit gebied is juist, of de deelen moeten onderling geen zelfde factoren hebben. Dit elementaire beginsel van logische indeeling naar een vast criterium slaat de „antithese" in het gezicht. *Hier* godsdienstigen, die evenzeer zijn vóór het Geloof als zij die zich volgens DR. KUYPER alleen op deze leus mogen verhoovaardigen; *dáár* ongeloovigen maar even behoudend als zij, die vier jaar lang in naam van datzelfde geloof conservatief hebben geregeerd. De antithese! Zij moet verdringen dat oude adagium van THORBECKE: Christendom boven geloofsverdeeldheid. Maar het geloof van de mannen „vóór den Christus" als coalitie, wat is het anders dan een geloof *onder* verdeeldheid? Slechts den *wortel* des geloofs hebben de verschillende kerkelijke partijen gemeen, slechts de overtuiging, dat richtsnoer voor recht en staatkunde is de goddelijke openbaring. Meer niet. Alsof het nog niet genoeg ware, zal de overzijde ons toevoegen. Ja, indien die openbaring inderdaad den sleutel was tot alle vraagstukken van staatkundigen aard. Maar de onderlinge verdeeldheid van de groepen der kerkelijke coalitie omtrent cardinale punten van staatsbeleid bewijst genoeg, hoezeer

ook aan hen, die de openbaring belijden, de rede hulp moet verschaffen; de rede, die zooals Dr. Kuyper zelf erkende, bij het vertolken van de goddelijke openbaring als gids optreedt. Is het dan daarom, dat de Friesch-Christelijk-Historische partij in Nederland een staatskerk wenscht erkend te zien, terwijl Dr. Kuyper en zijn antirevolutionairen de gelijkstelling prediken? Is het daarom, dat de Katholieke Kerk feitelijk alleen dáár gelijkstelling van godsdienst toelaat waar zij in de minderheid is? Is het daarom dat Dr. Kuyper met zijn bondgenoot Mr. de Savornin Lohman den degen kruist omtrent het eedsvraagstuk? Is het daarom, dat de hoogleeraar Fabius de fiolen van zijn toorn uitstort over den dwang tot ziekteverzekering, dien het Kabinet wil invoeren? Is het daarom, dat de Katholieke Minister Loeff den antirevolutionairen afgevaardigde Lucasse beslist afwijst, indien hij hem om herstel van de doodstraf komt vragen?

Verschil van meening omtrent welk hoofdbeginsel ook, wordt aangetroffen bij de bondgenooten in het regeeringskamp. Toch heet het, dat de „antithese" een gezonde is; dat *allen*, die tot de regeeringsmeerderheid behooren, zich bewust zijn van den gemeenschappelijken wortel des geloofs; dat zij allen toch *dit* gemeenschappelijke doel najagen: het christelijk beginsel tot zijn recht te doen komen in wetgeving en bestuur. Maar dan moest toch worden verwacht, dat deze regeering begonnen was met wat haar tegenstanders tegen dat christelijke beginsel hadden tot stand gebracht, ongedaan te maken. Dan was het toch haar plicht geweest de wet op den Leerdwang evenals die op den Vaccinedwang zoo snel mogelijk onder den voet te halen. Het mocht wat! De Leerplichtwet is wel als stormram gebruikt tegen het aftredend Kabinet, maar toen men dat Kabinet tot heengaan had gedwongen, scheen het alsof men den Leerplicht had vergeten. De vaccinedwang heeft wel dienst gedaan bij de verkiezingen van 1901, maar toen de Premier wilde gaan hervormen, werd hij gestuit door de Roomsche bondgenooten, die met de eenheid des geloofs toch nog niet de afkeer van de vaccine bezitten, die de antirevolutionaire partij ten toon spreidt. Eenerzijds is niets door deze regeering afgeschaft, dat zou bewijzen hoe de vrijzinnigen de christelijke grondslagen van het volksleven hadden ondermijnd, anderzijds zijn er tot nog toe van het Ministerie Kuyper geen wetten uitgegaan, waaruit men kan ontwaren, dat de godsdienstige

beginselen, die de meerderheid van het Parlement belijdt, daarin tot uitdrukking zijn gebracht. Of het moesten de Onderwijswetten zijn, waarover nader. De Premier beweerde bij de eerste Staatsbegrooting, die hij verdedigde, dat men die beginselen in de wetsontwerpen evenmin kon zien als men in de spijzen het zout pleegt te proeven; zelfs echter bij het meest nauwkeurig technische onderzoek, is noch bij de Drankwet, noch bij de Speetwet iets te vinden van dat Christelijk grondbeginsel, dat, als het zout bij de spijzen, aanwezig heet te zijn.

Inderdaad, de door Dr. Kuyper op nieuw naar voren geschoven antithese *is* geen bruikbare tegenstelling in de politiek. Was zij het, het zou onverklaarbaar zijn, dat zij in geen ander land de politiek beheerscht, tenzij waar men van vrijzinnige zijde zich — gelijk in Frankrijk en België — heeft te weer te stellen tegen kerkelijke machten. Was zij het, dan ware onverklaarbaar, dat de leider van heden in 1894 schouder aan schouder stond met den Minister Tak van Poortvliet voor diens kieswet, hoe fel die ook bestreden werd door de Katholieken en den Heer de Savornin Lohman. Was zij het, het ware onmogelijk geweest dat Dr. Kuyper vóór het aanbreken van de vorige verkiezingsperiode, in April 1901, nog met al de vurige kracht van zijn gespierd woord tegen een samengaan met de Katholieken had gewaarschuwd.

Het moet een ieder treffen, dat de felle strijd tusschen clericaal en anti-clericaal gelijk die thans weer oplaait, en dien ook noodgedrongen *die* vrijzinnigen moeten meekampen, die de illusie hadden, dat de politiek van ons vaderland langs andere banen zou loopen, in de vier jaren van het kabinet Pierson-Borgesius slechts in zeer latenten vorm was te bespeuren. De Leerplichtwet werd tijdens de behandeling door de rechterzijde wel onaannemelijk verklaard, maar twee mannen van Christelijken huize Dr. Schaepman en Mr. Kolkman aarzelden niet hun stem aan die wet te geven. De Ongevallenwet werd wel in haar eerste gedaante door Dr. Kuyper met tegenstand ontvangen, maar het tweede ontwerp verwierf ook zijn goedkeuring; de Woningwet zoowel als de Kinderwetten werden aangenomen met medewerking van de rechterzijde. Eerst toen de verkiezingen in aantocht waren, de Christelijk-historischen naar rechts waren gezwenkt en de berekening was gemaakt voor de aanstaande meerderheid,

eerst toen begon de storm te loeien: tegen de vrijzinnigen, de mannen van den dwang, de mannen, die voortgejaagd worden door TROELSTRA's zweep.

Dit feit is in hooge mate te betreuren. In plaats dat in 1901 democratie werd gesteld tegen behoud, werd de leuze aangeheven vóor of tegen den Christus. Thans wordt die leuze herhaald, zeer tot schade van de politieke ontwikkeling van het land.

Het was te voorzien, althans te duchten, dat DR. KUYPER vastgeklonken aan de Katholieke staatspartij, die ten onzent over het algemeen nog zeer behoudend is, aan de groep-LOHMAN en aan de Christelijk-historischen, moeite zou hebben aan zijn van huis uit democratische neigingen den vrijen loop te laten. Maar dat er van die neigingen zoo weinig in werkelijkheid zou blijken als de afgeloopen vier jaar bewijzen, dat had niemand kunnen denken. Zijn groote gaven en ijzeren wil, zijn impulsieve kracht deden verwachten, dat hij iets groots voor zijn volk zou willen tot stand brengen. Een man als hij wordt op zijn leeftijd geen minister alleen om de glans van het ambt.

Misschien noemen zijn medestanders de wetten op het Hooger- en Lager Onderwijs grootsche scheppingen. Zoo neen, dan zullen zelfs zij moeten erkennen, dat ook deze staatsman is tegengevallen in productievermogen. Zoo de komende verkiezingen een eind maken aan zijn ministerieel leven, zal hij de „kleine luyden" hebben laten zitten met leege handen, wel is waar met een stapeltje *ontwerpen* van wet voor zich, maar met geen enkel geschenk van beteekenis. De uitbreiding van de Ongevallenwet tot landbouw en visscherij, de ziekteverzekering, de verzekering tegen ouderdom en invaliditeit, de arbeidswet, ja zelfs het reeds door den Minister CORT VAN DER LINDEN ingediende ontwerp-Arbeidscontract, het zijn nog steeds ontwerpen, bijna alle zelfs nog geheel onrijp voor openbare behandeling in de Kamer. Het feit dat door de tegenstanders van de regeering telkens en telkens wordt in het licht gesteld: „van de elf groote wetsontwerpen die de eerste Troon- „rede van het Ministerie-KUYPER beloofde, staat er op dit oogen- „blik slechts één in het Staatsblad en dat is de Drankwet", dat feit is niet te loochenen. Vóór de verkiezingen zullen daar alleen nog bijkomen de wetten op het Hooger en Lager Onderwijs en de Onderwijzerspensioenen; sociale wetten in den goeden zin kan men die beide eerstgenoemde producten van dit Ministerie

bezwaarlijk noemen.

Het was dan ook de regeering zelve, die in haar Memorie van Antwoord op de Staatsbegrooting voor 1905 de schraalte van den parlementairen oogst volmondig erkende, al verklaarde zij dan ook die te betreuren. Zij pleitte verzachtende omstandigheden; zij had twee ministers door den dood verloren; de staking — waaraan zij, onchristelijk genoeg, in de Troonrede van 1903 door het hoofd van den Staat nog eens liet herinneren met de uitdrukking „misdadige woeling" — had haar zooveel tijd gekost, dat zij niet meer had kunnen tot stand brengen dan het weinige dat er is. De invloed van den dood van de Ministers van Marine en van Kolonien op de algemeene werkzaamheden van het kabinet kan moeilijk van eenige beteekenis genoemd worden. Wat immers hadden zij te maken met de sociale wetgeving die thuis hoort bij de Departementen van Binnenlandsche Zaken, Justitie en Financien? De spoorwegstaking, ja die had een paar ministers de handen vol werk gegeven, maar alweer is niet in te zien, dat daardoor de sociale wetgeving in vier jaar geen stap verder kon worden gebracht. De staking van 1903, door DR. KUYPER zelf erkend voor hem als een „politiek fortuintje", wijl zij sommige elementen der burgerij nog sterker aan hem verbond, had wel van den Minister van Oorlog krachtsinspanning geëischt; had ook den Minister van Justitie uit zijn gewone werk geroepen, maar dat zij den tijd van het Ministerie in zijn geheel zoozeer in beslag nam, dat het zich op haar beroept om de schraalte van den parlementairen oogst te verontschuldigen, dat is inderdaad te kras.

De teleurstelling, die het Kabinet-KUYPER den „kleinen luyden" moet hebben gebracht en die zich zelfs al heeft geopenbaard in het feit dat de Christen-Democtaten zich van de antirevolutionaire partij hebben afgescheiden, is begrijpelijk, Zij hebben van hun Christen-staatsman leniging verwacht van de maatschappelijke nooden, en in de vier jaren van zijn bewind is daarvan geen sprake geweest. Noch de dood van de Ministers KRUYS en VAN ASCH VAN WIJCK, noch de staking, noch het feit dat er nog wetsontwerpen ter uitvoering van pas ingevoerde wetten moesten worden behandeld, kan hier voldoende rechtvaardiging en verklaring geven. De verklaring moet hierin gezocht worden, dat DR. KUYPER gedurende zijn vierjarige regeeringsperiode behoudend

moest regeeren; de verklaring ligt hierin, dat de democraat van vroeger de behoudende elementen in zijn coalitie niet voldoende meester is geweest om zijn wil door te drijven. Er is in de afgeloopen vier jaar genoeg gewaarschuwd. In de Kamer werd het twee jaar geleden reeds door de Heeren DRUCKER en BORGESIUS gezegd: denk er om, zoo ge uw sociale wetsontwerpen te laat indient, is voor behandeling geen tijd meer. En eerstgenoemde afgevaardigde vestigde er daarbij de aandacht op, hoe de regeering werkte zonder *esprit de suite*, hoe zij veel over hoop haalde, aan alles peuterde, zonder met enkele forsche ontwerpen te komen en de rest te laten rusten. Het heeft niet gebaat; den behoudenden onder de regeeringsmeerderheid zou het waarschijnlijk wat al te snel gegaan zijn, indien de regeering haar sociale wetgeving vóór 1905 had tot stand gebracht. Wat had men trouwens aan de hulp, die men bij de verkiezingen in 1901 onloochenbaar gehad had van sommige „bourgeois satisfaits" wien het Ministerie PIERSON-BORGESIUS te duur werd, indien men deze elementen zelf weer ging afstooten door krachtige sociale politiek? De Heer TALMA kwam er rond voor uit, dat tusschen zijn Christendom en zijn democratie hij, zoo het wezen moest, het eerste koos. Daarmee was gezegd, dat hij — althans voorloopig — zou blijven gaan in het kerkelijk gareel, ook al kwam men de democratie te na. En daarmee had hij tevens te kennen gegeven, dat in den eersten tijd een andere partijformatie door hem niet zal worden begunstigd, althans niet uitgelokt. Inderdaad, men moge eenerzijds zeggen, dat de tegenwoordige partijgroepeering van rechts tegen links DR. KUYPER'S politiek bestaan niet zal overleven — in zekeren zin heeft zij zich reeds uitgeleefd, getuige de uittreding van de groep-STAALMAN — anderzijds is voldoende bewezen, dat zoolang DR. KUYPER aan het roer zit, de democraten ter rechterzijde schuil gaan onder het bondgenootschap met de behoudende broeders in den geloove.

Aan vooruitstrevendheid heeft het zittend Ministerie zich dus niet bezondigd. Maar terwijl vroegere conservatieve ministeries ten minste niet tevens kerkelijk waren, ten minste het Nederlandsche volk niet verdeelden in vóór- of tegenstanders van den Christus, kan men den tegenwoordigen Premier ook dit nog verwijten: zijn regeering was behoudend èn kerkelijk. Zijn liefde voor kiesrechtuitbreiding, tien jaar geleden zóó vurig, dat hij den Minister TAK

VAN POORTVLIET steunde tegen de mannen van christelijken huize, die van kiesrechtuitbreiding niet wilden hooren, bleek thans zoo bekoeld, dat hij verklaarde aan het kiesrecht niet te kunnen denken voor al het andere van het regeeringsprogram was afgehandeld; en hiermee werd dus het kiesrecht terugbesteld tegen het jaar.... ja tegen wanneer? Zijn liefde voor het volksleger, ook eenmaal zoo warm, bleek aanmerkelijk verminderd sinds.... een interruptie van den heer VAN KOL, die het volk wilde wapenen tegen het kapitalisme. De uitdrukking „oude plunje" is door Dr. KUYPER zelf gebruikt om te doen uitkomen, hoe weinig hij zich om vroegere politieke denkbeelden bekommerde. Maar wat draagt deze staatsman zijn kleeren snel af! Want het zijn denkbeelden van de laatste jaren voor zijn optreden als minister, die hij in zoo korten tijd weer heeft prijs gegeven.

Het Ministerie bleek echter niet alleen behoudend, maar zelfs reactionair. Reactionair was het door de indiening van het zoogenaamde Postwetje, reactionair door zijn houding in het bekende geval van den luitenant REITSMA, reactionair in zijn houding jegens de Kamer bij de interpellatie omtrent het ontslag van den Minister MELVIL VAN LYNDEN; reactionair in zijn belastingontwerpen.

Het Postwetje, op het gebied van de zedelijkheidkwetsende plaatjes vrijwel een onschadelijke doch kinderachtige vertooning, laat echter toe, dat de postambtenaren beoordeelen, of een geschrift al dan niet strijdt met de openbare orde en gelast hen ingeval zij voor zichzelf die vraag toestemmend beantwoorden, zoodanige als drukwerk verzonden stukken aan te houden. Hierdoor wordt mogelijk gemaakt een censuur van de meest onhoudbare soort en te betwijfelen valt het, of de regeering na kennisneming van het verzet, dat tegen haar ontwerp is gerezen, wel zoo buitengewoon spijtig is, dat haar wetje niet meer behandeld wordt.

Het geval-REITSMA zoowel als de houding der regeering na het ontslag van den Minister MELVIL VAN LYNDEN zijn beide ten onzent „nie dagewesen". De Heer REITSMA, officier in garnizoen te Assen, richtte daar een debating-club op en bekleedde daarin de voornaamste plaats. Of de oprichting van dat dispuutgezelschap op zich zelf aan de legerautoriteiten onwelgevallig was, blijve in het midden, zeker is het, dat de Drentsche luitenants door mannen van de „nieuwere"

richting in militaire zaken te willen doen optreden, zich het misnoegen van die autoriteiten op den hals haalden. De club werd ontbonden en de luitenant REITSMA werd overgeplaatst. Wel is waar werd die ontbinding door den Minister van Oorlog afgekeurd, maar de overplaatsing bleef gehandhaafd. Dat laatste kon ook moeilijk anders nu de Minister verklaarde, dat het optreden van den luitenant REITSMA in het Dispuutgezelschap *niet* de reden was van de overplaatsing. Wat was dan wèl de reden, zoo werd gevraagd. Behalve het schrijven van een ingezonden stuk in het Handelsblad, waarin de heer REITSMA slechts mededeelde *niet* de officier te zijn, op wien een ander blijkbaar het oog had, viel hem niets ten laste te leggen. Na de uitdrukkelijke mededeeling echter van den heer TYDEMAN, dat hij zeker wist, dat aanvankelijk in den conduite-staat van den heer REITSMA ook als fout genoemd waren de bemoeiingen met het Dispuutgezelschap. maar dat dit later daaruit was verwijderd, zullen er in de Kamer en ook daarbuiten wel niet velen meer geweest zijn, die het verband tusschen de overplaatsing en de Debating-Club loochenen.

De houding van de regeering bij de interpellatie VAN KOL omtrent het ontslag van den Minister MELVIL VAN LYNDEN was reactionair ten aanzien van de verhouding die er behoort te bestaan tusschen Regeering en Kamer. Er is in onze parlementaire geschiedenis sinds 1848 geen voorbeeld van, dat een Minister zonder eenig conflict met de volksvertegenwoordiging, en vlak voor de algemeene verkiezingen, zijn plaats verlaat, zonder dat de Kamer daaromtrent licht kan verkrijgen. De Kamer had recht te weten, of dat ontslag al dan niet plaats had wegens verschil van meening tusschen den afgetreden Minister en zijn ambtgenooten. In plaats daarvan liet DR. KUYPER de Kamer even wijs als zij was, met een beroep op het landsbelang, dat nadere inlichtingen verbood.

Maar van nog meer beteekenis, omdat het onmiddellijk het belang van allen raakt, is de reactionaire belastingpolitiek, die de regeering wil volgen en die zij ook *zal* volgen, wanneer de verkiezingen haar aan het roer van den Staat laten zitten. Zoowel het Ontwerp-Tariefwet als de verhooging van den drankaccijns zijn van die belasting-politiek de levende bewijzen. Reactionair mag men heden ten dage een belasting noemen, die absoluut geen rekening houdt met de draagkracht van hen, die ze treft, maar die alleen de som, die de Staat beweert noodig te hebben,

omslaat over het aantal belastingschuldigen. De Tariefwet als *fiscale* maatregel komt eenvoudig op dit stelsel neer.

De verhooging van het Tarief van invoerrechten van 5 tot 10 en 12 procent is door den Minister HARTE in de Memorie van Toelichting voorgesteld èn als een maatregel van protectie, ter bevordering van de binnenlandsche nijverheid, èn als fiscale maatregel, om meer geld in de schatkist te brengen. Indien men een beschermend tarief invoert, omdat men protectie voor een land beter oordeelt dan het vrijhandelstelsel, dan kan zich daarover een economisch debat ontspinnen, waarbij de een de voordeelen van het vrijhandelstelsel, de ander die van de protectie kan ontwikkelen. Maar indien men enkel als fiscale maatregel het tarief van invoerrechten gaat verhoogen om meer geld in de schatkist te krijgen en daarbij allerlei goederen treft, die hier te lande niet worden en niet zullen worden gefabriceerd, dan kan men het geheele debat over protectie of vrijhandel in portefeuille houden. Zelfs al nam men aan, gelijk het ter linkerzijde over het algemeen ontkend wordt, dat protectie voor Nederland niet schadelijk zou zijn, dan helpt dat hoegenaamd niet ter verdediging van *dit* tarief. De regeering wil voor haar sociale wetgeving, voor ouderdoms-, ziekte- en invaliditeitsverzekering 9 millioen gulden uit het tarief krijgen; (trouwens van die 9 millioen zullen $2^1/_2$ millioen voor het bijzonder onderwijs worden besteed). Om tot dat cijfer te geraken worden allerlei goederen belast, die wanneer men eenig en alleen het oog had op de bescherming en de ontwikkeling van de nationale nijverheid, in een tariefverhooging niet behoorden begrepen te zijn. Nu staat als een paal boven water, dat door tariefsverhooging de goederen, die gelijk vroeger, uit het buitenland worden ingevoerd, duurder zullen worden. Bij die goederen, die hier te lande kunnen worden gefabriceerd, kan men, als voor- of tegenstander van protectie, debatteeren over de vraag of voor de verbruikers tegenover deze schadepost ook een equivalent staat. Maar bij alle dagelijksche levensbehoeften, en voor alle personen, die tot de beschermende nijverheid in geen enkele betrekking staan — en dat is met $^2/_3$ gedeelte van het Nederlandsche volk het geval — komt verhooging van het tarief neer op het duurder worden van de voorwerpen zonder equivalent. Wanneer men uit de toelichtende cijfers van het tarief-ontwerp ziet, dat van de 9 millioen gulden moet

worden opgebracht door: voorwerpen van ijzer, staal of blik *f* 700.000, van koper *f* 140.000, door petroleum *f* 380.000, klompen *f* 45.000, meubelen *f* 210.000, manufacturen *f* 1.400.000, kleederen *f* 800.000, schoenen *f* 100.000, tapijten en vloerzeilen *f* 180.000, porselein en aardewerk *f* 150.000, behangselpapier *f* 100.000, tabak *f* 300.000, werktuigen *f* 396.000, kramerijen en galanterieën *f* 630.000, dan zal men ontwaren wat er aan is van de bewering door zoovele propagandisten van kerkelijke zijde geuit, dat het tarief „matige invoerrechten heft o.a. (sic!) op den invoer van weelde en luxe-artikelen". In bovengenoemd lijstje vindt men van de 9 millioen reeds een som bijeen van 5½ millioen en wie zal beweren, dat dit luxe-artikelen zijn? De artikelen van weelde zullen volgens het Ontwerp-HARTE slechts ½ millioen meer opbrengen.

Welnu, als fiscale maatregel drukt het Tarief op allen, rijk of arm, met gelijke zwaarte. Elk dubbeltje, dat de arme meer heeft te betalen, drukt hem dubbel zwaar, terwijl de rijke het niet of bijna niet gevoelt. Met het eerste beginsel van elke gezonde belasting-wetgeving, namelijk, dat zij moet geheven worden naar de draagkracht van de bevolking, niet eenvoudig naar haar aantal, vloekt het Tarief-ontwerp, dat wel is waar is ingediend door den Minister van Financiën, maar waarvoor de Premier, tot wien de kleine luyden vol vertrouwen opzagen, toch mede verantwoordelijk is.

En de verhooging van de drankaccijns heeft datzelfde stempel van slechte belastingpolitiek. Aangenomen, dat gemiddeld gesproken, in alle kringen van de maatschappij evenveel gedronken wordt, dan drukt ook hier weer de belasting voornamelijk op den arme. Voor hem is het veel zwaarder indien zijn borrel een of twee centen duurder wordt dan voor den rijke, die hetzelfde bedrag meer heeft te betalen. Geen wonder dan ook, dat bij de interpellatie van den Heer RÖELL naar de voornemens van den Minister omtrent de verhooging van de accijns op het gedistilleerd, niet alleen van links maar ook door de Heeren KOLKMAN en HEEMSKERK gesproken werd tegen dit wets-ontwerp. Dat de Minister HARTE de intrekking weigerde bewijst misschien, hoe sterk hij in de leer is van dit soort belastingpolitiek, maar het heeft zijn populariteit niet verhoogd.

De bewering van de regeeringsgezinde pers, dat de regeering

geen ander middel weet om aan geld te komen, getuigt van haar ondemocratische zienswijze op het stuk van belastingen. Wel degelijk is het geld te krijgen zonder noemenswaardige verhooging van lasten, ja zelfs, terwijl de belastinghervorming gepaard gaat met verlichting van den kleinen man. Tegen MR. TREUB'S exposé van de belastingplannen der linkerzijde is geen enkel argument van eenige beteekenis aangevoerd. Zijn becijferingen zijn door de rechterzijde niet weersproken. Een hervorming van de bedrijfs- en vermogensbelasting tot eén ongesplitste inkomstenbelasting, benevens een matige verhooging van de successiebelasting zou — met ontlasting van den middenstand en van den kleinen man — hetzelfde bedrag opleveren, dat de regeering beweert noodig te hebben. Indien men bedenkt, dat er in de laatste jaren gemiddeld jaarlijks 300 millioen is vererfd en dus 1 % verhooging van de successiebelasting reeds 3 millioen oplevert, zal het duidelijk zijn, hoe voor een vrijzinnige regeering in deze richting de oplossing is te vinden van het probleem.

Ten opzichte van het onderwijs heeft de regeering eenerzijds zich verdienstelijk gemaakt — en hiermee bedoel ik de regeling van de onderwijzers-pensioenen — anderzijds staat zij schuldig aan ergerlijke partijwetgeving. Het Ministerie-Kuyper heeft vóór de verkiezingen zoowel het Hooger Onderwijs als de Lager Onderwijs-novelle nog willen doordrijven naar het staatsblad. Vandaar dien spoed, waartegen men in de Eerste Kamer opkwam, doch zonder succès. Het stond geschreven, dat op het gebied van het onderwijs tusschen deze regeering en de linkerzijde geen verzoening mogelijk zou zijn. Telkens stonden zij zoo scherp mogelijk tegenover elkander en telkens kwam een partijstemming het pleit beslechten. Hoe ik over het Hooger Onderwijs denk en over de effectus civilis voor bijzondere Universiteiten, is door mij vroeger uiteengezet, en de toenmaals uitgesproken meening is nog de mijne. Dit wetsontwerp op het Hooger Onderwijs geeft ten onrechte voor niet volledig toegeruste Hoogescholen belangrijke sommen uit 's Rijks schatkist.

Maar in geen vergelijking komt het nadeel wat hierdoor kan ontstaan bij de schade, die de Lager Onderwijs-novelle toebrengt aan het Nederlandsche Volksonderwijs. De stelling, die aan de Lager Onderwijs-novelle ten grondslag ligt, is die van de rechsgelijkheid tusschen bijzonder en openbaar onderwijs. Bijzonder en openbaar Onderwijs hebben ge-

lijke aanspraak op bescherming en steun van staatswege. In die richting is de Novelle een stap, want zij bepaalt, dat de Staat voor zijn rekening neemt de minimum-tractementen van de bijzondere onderwijzers, terwijl hij den openbaren scholen niets meer geeft dan zij tot nog toe genoten. (De tractementen van de onderwijzers der openbare scholen komen wel is waar ook voor rekening van het rijk, maar de gemeenten ontvangen nu voortaan even zooveel minder rijksuitkeering — geregeld bij de wet van 1897 — als er voor die tractementen door het rijk wordt betaald). De stelling van rechtsgelijkheid van openbaar en bijzonder onderwijs is staatsrechtelijk onjuist; zij is in strijd met den geest van de grondwet. Slechts in een land, waar het grondwetsartikel anders luidt dan bij ons, kan sprake zijn van gelijkheid van bijzonder en openbaar onderwijs. Men stelle zich echter op het standpunt dat de Grondwet zich tegen die gelijkheid niet verzet, men mete der rechterzijde ten volle de maat der toegevendheid toe. Men ga zoover van te erkennen, dat de door de liberalen in vroeger jaren gedroomde illusie van de neutrale openbare school voor *alle* kinderen van het ongedeelde vaderland, onverschillig tot welke gezindte zij behooren, werkelijk gebleken is een *illusie*, en men vrage zich op dàt standpunt af, hoever men gaan kan in het toekennen van meer subsidiën aan de bijzondere scholen zonder de zaak van het volksonderwijs te schaden.

Welnu op dàt standpunt, (en het strekt der linkerzijde tot eer dat haar mannen bij de discussiën zelfs op dat standpunt zich hebben willen plaatsen) mag, neen, *moet* men toch den eisch stellen aan de voorstanders van de bijzondere scholen: wilt ge meer geld, wilt ge u ontwikkelen in een lijn van gelijke kracht als de openbare school, zorgt dan ten minste, dat het onderwijs, dat aan uw scholen gegeven wordt, in deugdelijkheid bij het openbare niet achter sta. Wilt ge geld van den Staat, geeft hem dan ook waarborgen dat aan uw scholen dat geld goed zal worden besteed!

Doch wat te zeggen van een wet, die een som van ruim $2^1/_2$ millioen van den Staat vraagt voor het bijzonder onderwijs, maar het er op toelegt de waarborgen voor de bijzondere scholen zooveel lager te stellen dan voor de openbare, dat de ouders hun kinderen gemakkelijker naar de eerste dan naar de laatste zullen zenden! De bijzondere scholen krijgen meer vrijheid van beweging, hetgeen

hier beteekent, dat zij minder onder contrôle staan en hun onderwijs derhalve minder deugdelijk behoeft te zijn dan het openbare, en tegelijkertijd wordt het door de verhoogde bijdrage mogelijk gemaakt overal kleine secte-schooltjes op te richten. Een schooltje met 25 kinderen, één onderwijzer en één lokaal zou aan de wet voldoen. Neen waarlijk, hierbij kòn de linkerzijde zich niet neerleggen. Loffelijk waren haar pogingen om althans de waarborgen voor goed onderwijs te verscherpen. Het mocht niet baten. Er werd op gewezen, dat katholieke fraterscholen hun onderwijzers niet bezoldigen zoodat door de bijdragen die de Staat voortaan zal geven, die scholen meer ontvangen dan zij behoeven, waardoor dat geld zal kunnen worden gebruikt voor het bouwen van katholieke kapellen. *Dat* was toch niet noodig, zoo meende men. Het feit op zich zelf werd èn door den Heer SAVORNIN LOHMAN èn van katholieke zijde door den Heer VAN WIJNBERGEN erkend. Toch werd het amendement-BORGESIUS om te bepalen, dat de rijksbijdrage nooit grooter zou zijn dan $^2/_3$ van de kosten der gesubsieerde school, bij partijstemming verworpen.

Gesteld eens dat DR. KUYPER gelijk had in zijn beweren, dat de meerdere waarborgen, die van vrijzinnige zijde werden geëischt, onnoodig waren, welke reden was er dan om zich tegen die waarborgen te verzetten, als men wist, dat daarmee de stem voor de wet van althans een deel der linkerzijde, was te verkrijgen? Die waarborgen stelden de bijzondere school immers niet bij de openbare ten achter! Men begreep het al te zeer: met die waarborgen had de bijzondere school nog niet genoeg kansen in haar concurrentie met de openbare, en zou men de vervanging van openbaar onderwijs door bijzonder wellicht hier en daar niet bereiken. Indien ooit krachtige waarborgen voor deugdelijk maatschappelijk onderwijs aan de bijzondere scholen moesten worden gesteld, dan was het bij *deze* wet. Want terwijl tot nog toe de bijzondere school in haar leerstof en eischen zich onwillekeurig moest richten naar het nog steeds bloeiende openbaar onderwijs, zal deze wet den tijd doen aanbreken, waarin het bijzonder onderwijs dat openbare niet meer naar de oogen heeft te zien. En dat te meer, nu ook het bijzonder hooger en weldra het bijzondere middelbaar onderwijs zich een steeds grootere plaats zullen veroveren.

En bij *deze* wet moest de behandeling van het arbeids-contract

worden achtergesteld! De Lager Onderwijs-Novelle is een ramp voor het Nederlandsche volksonderwijs.

De politieke balans van het zittend Ministerie sluit allerminst met een batig saldo. Het Ministerie-KUYPER heeft de tweedracht op godsdienstig terrein hooger doen opvlammen dan ooit te voren en door de godsdienst te brengen in de politiek de staatkundige atmosfeer bedorven. Het heeft door en door conservatief geregeerd, niettegenstaande den democratischen aanleg van zijn leider. Het heeft zelfs op onderscheiden punten de reactie gediend. Het heeft een kostbaren tijd laten verloren gaan voor het oplossen van het kiesrechtvraagstuk en voor het tot stand brengen van de zoo hoog noodige sociale wetgeving. In stede daarvan hernieuwde het den schoolstrijd en maakte het een partijwet waarbij de linkerzijde zich onmogelijk kan neerleggen.

Wat baat het, of ook de linkerzijde in de Ministers van Justitie en Koloniën bekwame, werkzame en onpartijdige mannen begroet, wanneer zij staat tegenover het werk van het geheele Kabinet? Wat baat het of er onder haar ook waren, die wel iets voelden van het door den heer LOHMAN overdreven argument, dat de linkerzijde nu eenmaal bestond uit een kring menschen die gewoon waren te regeeren en de ambten te bezitten en die het niet konden verkroppen dat nu eens een andere richting de lakens uitdeelde? Juist omdat er ter linkerzijde mannen waren, wien het onverschillig was, wie de ambten uitdeelde, maar wien het alleen te doen was, om het staatsbeleid, juist daarom zagen dezen, toen de stembus in 1901 eenmaal had gesproken, met een zekere gelatenheid het Ministerie-KUYPER aan het werk gaan. Hoezeer is het hun tegengevallen! Dàt hadden zij nooit verwacht. Het kan niet anders of in de harten van zoo velen, die tot de vroegere medestanders van den Minister-President behoorden, moet eveneens de teleurstelling hebben post gevat. Was dàt nu het gulden tijdvak dat men zich gedroomd had? Zijn *dit* de scheppingen van den man, dien zij verheerlijkten als den grooten leider?

Het ziet er voor de politiek van ons vaderland niet rooskleurig uit, maar zooveel is zeker: slechter dan onder dit Kabinet kan, wie de vrijzinnigheid en de democratie wil dienen, moeilijk varen.

J. LIMBURG.